

Plan van aanpak

Project Particuliere Archieven op de kaart

Twan Mars
11-2-2016

Inhoud

Inleiding.....	2
Particuliere archieven en hun registratie	2
Activiteiten.....	4
Aanloop.....	4
Fase 1 (doorlooptijd januari-maart).....	5
Fase 2 (doorlooptijd april – mei/juni)	6
Fase 3 (doorlooptijd juni – november)	7
Fase 4 (doorlooptijd november - ??)	7
Risicofactoren	7
In het kort	7
Waarom?.....	7
Wie?	7
Wat?.....	8
Literatuur	8

Inleiding

In dit plan van aanpak staat een beschrijving van het project Particuliere Archieven op de Kaart. Dit project wordt uitgevoerd tussen januari en december 2016. Het plan van aanpak begint met een situatieschets van hoe er met particuliere archieven in Nederland, vanaf de oprichting van het Nederlands Economisch Historisch Archief tot aan dit project, is omgegaan. Dit is gedaan om de tweedeling tussen overheidsarchief en niet-overheidsarchief in een breder perspectief te plaatsen en aan te tonen hoe geprobeerd is om de collectie particulier archief Nederland door de jaren heen te registreren. Tevens geeft het de schrijver van dit plan inzicht en begrip omtrent het motief waarmee dit project is opgezet. De probleemstelling van het project wordt hierdoor verhelderd. Vervolgens is er een hoofdstuk gewijd aan de fasering van het project. Hierbij worden de activiteiten uit de planning (zie bijlage 1 voor de planning) concreter gemaakt.

Ten slotte is er een opsomming gemaakt van risicofactoren waarmee er tijdens dit project rekening moet worden gehouden.

Dit plan van aanpak dient als leidraad om te gebruiken bij fase 2 van het onderzoek, waarbij er contact wordt gezocht met de archiefinstellingen.

Particuliere archieven en hun registratie

De positie van particuliere archieven werd al vroeg bediscussieerd. Sinds de oprichting van het Nederlands Economisch Historisch Archief (NEHA) door prof. dr. N.W. Posthumus in 1914 ontstond de discussie of het behoud van waardevolle particuliere archieven wel tot het takenpakket van de archivaris zou behoren. Deze discussie vond geen overeenstemming onder de professionals in het archiefveld.¹ Er werden echter in de jaren hierna diverse categoriale instellingen opgericht, waaronder het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), het Internationaal Informatiecentrum en Archief voor de Vrouwenbeweging (thans Atria) en kort na de tweede wereldoorlog het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD).²

Als gevolg hierop ontstond de wens zo rond 1960 om archieven te registreren zoals dit al in Engeland geschiedde volgens het National Register of Archives. Tevens pleitten drie grote genealogische verenigingen in die tijd voor een registratie van alle familiearchieven om zo het onderzoek naar familiegeschiedenis gemakkelijker te maken.³

Vanuit de overheid kwam er in 1963 geld vrij en in 1964 zag het Centraal Register voor Familiearchieven (CRF) het daglicht bij het Algemeen Rijksarchief (thans Nationaal Archief). Door het succes van dit register werd het werkterrein ervan in de jaren '70 uitgebreid. Nu werden, naast familiearchieven, ook de archieven van protestantse kerken en de archieven van landelijke verenigingen in het register opgenomen. Het CRF veranderde zo in het Centraal Register van Particuliere Archieven (CRPA).⁴

Eind jaren zeventig kwam voor het eerst het behoud van particuliere archieven op de politieke

¹ E.P. Booij, 'Documentatiecentra, private archieven en het historisch motief', *Nederlands Archiefblad* no. 78, 1974, p. 309-310.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ P. Links, 'Privépapieren in bewaring', Jaarboek s@p archiefpublicaties 2012, *Particuliere archieven. Fundament in beweging*, p. 33.

agenda. In 1976 werd zo de Commissie Nota Archiefbeleid aangesteld om het beleid van de rijksoverheid op het gebied van het archiefwezen vorm te geven. Deze *Nota Archiefbeleid* werd in 1982 gepubliceerd. Een nieuw en belangrijk punt in deze nota was dat de infrastructuur van de door de overheid ingestelde openbare archiefbewaarplaatsen als vangnet moest fungeren voor het behoud van particuliere archieven. Particuliere archieven werden belangrijk geacht, omdat overheidsarchieven een gefragmenteerd en wellicht eenzijdig beeld van de historisch-maatschappelijke ontwikkelingen gaven. Acquisitie van particulier archief werd een middel om deze hiaten op te vullen. Hierbij kregen de openbare archiefbewaarplaatsen veel vrijheid om zelf invulling te geven aan dit beleid.⁵

Doordat het CRPA was ondergebracht bij de Rijksarchiefdienst, werd dit register door wijzigingen in het beleid sinds 1997 niet meer geactualiseerd. Vanwege de verkorting van de overbrengingstermijn van 50 naar 20 jaar moest bij de instellingen van de Rijksarchiefdienst, dus ook bij het Algemeen Rijksarchief, de prioriteit worden gelegd op de verwerving van overheidsarchieven. Dat betekende dat er bij het ARA minder middelen beschikbaar kwamen voor het onderhouden van het CRPA. In 1997 is er nog een plan geweest om het CRPA te digitaliseren; dit heeft geresulteerd in een database die helaas niet meer bruikbaar is.

Na de millenniumwisseling ontstaat er weer hernieuwde aandacht voor particuliere archieven. Zo wordt in 2004 het S@p jaarboek gewijd aan Selectie van particuliere archieven en wordt er in 2005 door de Raad van Cultuur een advies geschreven getiteld *Het tekort van het teveel*. Hierin staat onder andere dat particuliere archieven een toenemende waarde hebben voor de representativiteit van de netwerkstructuur van de samenleving aangezien steeds meer publieke taken bij private instellingen terecht komen. De verantwoordelijkheid voor het verzamelen en behouden van archief met een erfgoedkarakter (deze archieven dragen bij aan de identiteitsvorming van Nederland) kan volgens dit advies niet bij de overheid liggen, maar moet bij de eigenaren zelf blijven. De overheid dient faciliterend op te treden en voorwaarden te scheppen voor partijen en actoren in de samenleving om de zorg voor wat voor hen van erfgoedbetekenis is, geïnformeerd en duurzaam uit te kunnen oefenen.

Ook wordt er in dit stuk het volgende gezegd: "Hoewel openbare archiefinstellingen vrij actief zijn in het acquireren van particuliere archieven, zijn er geen sectorbrede afspraken over collectie- en acquisitieprofielen."⁶

Het overzicht op de rijkdom van het particuliere archiefbezit ontbreekt sinds het verdwijnen van het CRPA.

Hoewel er nu langzamerhand vanuit de overheid belang wordt gehecht aan het behouden van particulier archief, blijft het voor de archiefvormer vooral belangrijk dat er een goede band ontstaat met de beheerder. In het artikel *Gewaardeerd verleden*, geschreven door dr. C. Jeurgens in 2007 wordt aangegeven: "Hoe overduidelijk de cultuurhistorische waarde van een particulier archief ook is, er is geen wet die de eigenaar verplicht er goed voor te zorgen, laat staan het over te dragen."⁷ Het is de taak van de archiefbeherende instellingen om de archiefvormers bewust te maken van het belang van hun archieven en goede contacten met hen te leggen.

⁵ *Nota Archiefbeleid*, 1982, p. 20.

⁶ W. Sorgdrager, *Het tekort van het teveel; over rijksverantwoordelijkheid voor cultureel erfgoed*, Raad van Cultuur, 2005, p. 29.

⁷ C. Jeurgens, *Gewaardeerd verleden; bouwstenen voor een nieuwe waarderingsmethodiek voor archieven*, Nationaal archief 2007, p. 29.

In 2010 wordt er een *Besteladvies Archieven* gepubliceerd door de Raad van Cultuur. In dit advies staan vijf thema's centraal: "faciliteren, selectiebeleid, maatschappelijke verkenningen, een centraal register, en de noodzaak tot intensievere samenwerking van spelers en voorzieningen."⁸

In het stuk *Archiefvisie* uit 2011 wordt aangegeven dat er geen extra overheidsgeld beschikbaar komt voor de registratie van archieven en het behouden, acquireren en toegankelijk maken van particulier archief.⁹

Het is dus aan de archiefinstellingen zelf om serieus werk te maken van een betere balans in de collectievorming en van een serieuzere aanpak van de acquisitie van particuliere archieven.¹⁰

Vanuit het Platform Particuliere archieven is er op 27 mei 2015 een bijeenkomst georganiseerd waarbij vertegenwoordigers van verschillende archiefbeherende instellingen aanwezig waren. Deze bijeenkomst heeft geleid tot een project dat als doel heeft om een sterker netwerk van archiefinstellingen te ontwikkelen. Hierbij wordt de rolverdeling rondom de acquisitie van particuliere archieven duidelijker gemaakt. Tevens wordt er in kaart gebracht welke instelling wat verzamelt op het gebied van niet-overheidsarchieven van landelijk belang.

Het project wordt mede gefinancierd door het overheidsprogramma Archief 2020.

Er wordt geprobeerd een landelijk draagvlak te creëren waarbij de deelnemende instellingen duidelijk aangeven welke archieven er binnen hun interessegebieden zijn en worden verzameld. Hierbij proberen we te achterhalen wat de dekkingsgraad is van het interessegebied en welke archieven de instelling nog wilt verzamelen. Op deze wijze zou er meer communicatie en een betere samenwerking moeten ontstaan rondom deze thematiek. In plaats van een beleidsmatige benadering wat betreft het behoud en de acquisitie van particulier archief wordt er bij dit project gekozen voor het benaderen van de experts binnen de instellingen. Zo kan er vanuit de acquisitiepraktijk vorm worden gegeven aan een duidelijke en overzichtelijke samenwerking tussen archiefinstellingen.

Activiteiten

Aanloop

Het Platform Particuliere Archieven heeft verschillende bijeenkomsten georganiseerd die hebben geleid tot dit project. Allereerst heeft er op 27 mei 2015 een bijeenkomst plaatsgevonden. Hier kwam sterk naar voren dat er een behoefte heerst in het archievenveld Nederland om in kaart te brengen welke instelling wat voor particuliere archieven verzamelen. Bij deze bijeenkomst, gehouden in het Katholiek Documentatie Centrum, waren aanwezig:

- Lodewijk Winkeler van het Katholiek Documentatie Centrum
- Frank de Jong van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis
- Ron Blom en Emmy Ferbeek van het Stadsarchief Amsterdam
- Alfred Marks van Het Nieuwe Instituut
- Nico van Egmond en Annemieke Kolle van het Nationaal Archief
- Roosje Keijser van Het Utrechts Archief
- Mart van der Wiel van het Noord-Hollands Archief
- Menno Polak en Tahirih Fruchaud van de UvA Bijzondere Collecties
- Inge Heslinga van Tresoar
- Hans van der Windt van Het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid

⁸ Raad van Cultuur, *Besteladvies Archieven 2010*, p. 5-6.

⁹ P.H. Donner en H. Zijlstra, *Archiefvisie*, 2011, p. 9.

¹⁰ G. Luykx en M. Windhorst, *Met voorbedachten rade; Archiefacquisitie met vallen en opstaan; Jaarboek s@p archiefpublicaties 2012, Particuliere archieven Fundament in beweging*, p. 46.

- Ramses van Bragt van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie
- Marcel Duijghuisen van het RHC Eindhoven

De bijeenkomst had als resultaat dat er een projectgroep werd gevormd. Deze groep is op 8 juli 2015 voor het eerst bij elkaar gekomen om dit project verder vorm te geven. Het project werd vervolgens voor financiering bij Archief 2020 ingediend. Frank de Jong werd hierin aangesteld als trekker van het project. In de begroting kwam er daar bovenop nog ruimte om een project-assistent aan te stellen die drie dagen per week werkzaam zal zijn. De aanstelling was in december rond en vanaf 15 januari is Twan Mars begonnen aan het project *Particuliere Archieven Nederland op de kaart*. De aanstelling is ondergebracht bij het IISG onder leiding van Frank de Jong.

Voorafgaand aan de kick-off van het project (gehouden op woensdag 14 januari) is er een planning opgesteld waarin de doorlooptijd van een aantal activiteiten wordt weergegeven. Deze is als bijlage bij dit plan van aanpak gevoegd.

Tijdens deze kick-off, gehouden bij het Nationaal Archief, waren aanwezig:

- Frank de Jong van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis
- Roosje Keijser van het Utrechts Archief
- Nico van Egmond en Angela Dellebeke van het Nationaal Archief
- Alfred Marks van Het Nieuwe Instituut
- Antonio Gomes van het Stadsarchief Rotterdam
- Lodewijk Winkeler van het Katholiek Documentatie Centrum
- Babette van Alphen van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie
- Ron Blom van het Stadsarchief Amsterdam
- Twan Mars

Van de aanwezigen behoren Frank de Jong, Roosje Keijser, Nico van Egmond, Lodewijk Winkeler, Babette van Alphen en Twan Mars tot de projectgroep *Particuliere Archieven op de Kaart*.

Tijdens deze kick-off zijn de taken verdeeld en zijn er afspraken gemaakt voor toekomstige bijeenkomsten. De bijeenkomsten en activiteiten voor breed publiek werden hier besproken. Het gaat om twee bijeenkomsten voor breed publiek in maart en november 2016. Deze bijeenkomsten zullen worden georganiseerd door het Platform *Particuliere Archieven*.

Ook zijn er nieuwe stuurgroep vergaderingen vastgelegd. Deze zullen plaatsvinden op:

- 10 februari
- 23 maart
- 4 mei
- 29 juni

Na 29 juni zullen er nieuwe afspraken worden gemaakt voor stuurgroepvergaderingen.

Fase 1 (doorlooptijd januari-maart)

Na de kick-off is Twan Mars begonnen aan desk-research naar samenwerkingsverbanden in heden en verleden. Daarnaast is er onderzoek gedaan naar particulier archief op grond waarvan een korte situatieschets is geschreven (zie vorig hoofdstuk). Tevens is hij deze periode gestart met het opstellen van een lijst waarin de contactgegevens van zoveel mogelijk archiefbewaarplaatsen met

niet-overheidsarchieven zijn vastgelegd.

Hierbij worden verschillende bronnen gebruikt, namelijk:

- De Almanak van het Nederlands Archiefwezen 2015/2016
- De lijst met archieven die beschikbaar zijn via de website van de Archiefwiki
- De lijst met archieven die in het bestand staan van Archieven.nl
- Aanvullingen uit het contactbestand van Frank de Jong en Twan Mars

Hierdoor zou er een zo compleet mogelijke contactlijst moeten ontstaan.

Vanuit de literatuur¹¹ is er vervolgens gekeken of er iets bekend is over het acquisitieprofiel (en collectieprofiel) van een bepaalde instelling.

Met deze informatie wordt er contact gezocht met de archiefinstellingen. Zij worden dan naar aanleiding van de verzamelde informatie bevroegd. Wanneer er geen gegevens bekend zijn van een instelling wordt hen gevraagd of zij een acquisitieprofiel of een collectieprofiel hebben of kunnen schetsen. Deze gegevens worden bijgehouden en worden met toestemming van de ondervraagde deze gegevens gepubliceerd en actief bijgehouden. Het medium waarmee de gegevens worden gepubliceerd wordt ook in deze fase geselecteerd. Het is de bedoeling dat de gegevens op een duurzame en dynamische manier worden gepubliceerd, waarbij wijzigingen goed en gemakkelijk door kunnen worden gegeven.

De resultaten van deze fase worden tijdens de eerste bijeenkomst voor breed publiek in maart 2016 gepresenteerd.

Fase 2 (doorlooptijd april – mei/juni)

Aan de hand van de verzamelde gegevens wordt nu gekeken of de acquisitieprofielen (en collectieprofielen) overeen komen met de ideale Archiefcollectie Nederland. Het profiel van ideale collectie wordt bepaald aan de hand van de thema's die aan bod komen in de trendanalyse die is gepubliceerd door het Nationaal Archief¹².

Wanneer deze vergelijking is gemaakt zal blijken of er misschien dubblures zijn bij bepaalde instellingen en of er misschien grijze gebieden zijn. Hiermee worden leemtes bedoeld van thema's die door geen enkele archiefinstelling worden gedekt.

Tevens worden in deze fase de gegevens die zijn verzameld in fase 1 ingevoerd. Hier worden de gegevens zo geordend en gecategoriseerd dat deze kunnen worden gepubliceerd via het inmiddels gekozen medium. Na voltooiing van de invoer worden de gegevens gecontroleerd door de instellingen die deze hebben geleverd.

Ook wordt er in deze fase gekeken naar de vorm van samenwerking die in de toekomst zou moeten worden vastgehouden. Dit is de stap waarin de duurzaamheid van de samenwerking zoveel mogelijk moet worden vastgelegd. Er wordt niet alleen gekeken naar het medium, maar ook naar personen die bereid zijn zitting te nemen in het samenwerkingsverband.

¹¹ 1. J.E.A. Boomgaard, J.A.M.Y. Bos-Rops en G.M.W. Ruitenbergh 'Alle theorie is grauw... De praktijk heeft een ander kleurtje', Het Nederlands Archiefblad, 1991.

2. Het archiefconvenant uit 1992 waarin een globale verdeelsleutel met betrekking tot particuliere archiefvormers met een landelijke werkingssfeer wordt getoond.

3. Caroline de Hart, *Een kwestie van kiezen; Acquisitieplannen en -profielen in het Nederlandse archiefwezen*, Afstudeeropdracht Informatie en Media/ Archivistiek B, 2012.

¹² A. Kollé, *Maatschappijbrede Trendanalyse 1976-2005*, Nationaal archief 2015.

Fase 3 (doorlooptijd juni – november)

Tijdens deze fase wordt het samenwerkingsverband opgesteld. Er worden afspraken gemaakt over dit verband en de duurzaamheid wordt gewaarborgd.

De resultaten van deze fase worden tijdens de tweede bijeenkomst voor breed publiek gepresenteerd in november 2016

Fase 4 (doorlooptijd november – januari 2017)

Het project is nu voltooid en de resultaten worden geëvalueerd. Er wordt nu gekeken of alle bovenstaande doelstellingen zijn behaald, hoe de borging van de onderzoeksresultaten is en welke financiële ondersteuning er nodig is voor het vervolg.

Deze resultaten en vooruitblikken worden in december gepresenteerd en in januari is het plan hier verslag van te doen in het archievenblad.

Risicofactoren

- Het verzamelen van de gegevens omtrent particuliere archieven in Nederland is ingekaderd. Er is in dit onderzoek gekozen om de acquisitie van archieven met landelijk belang vast te leggen. Hierbij is het soms moeilijk te zeggen wanneer een archief van landelijk belang is. Hierover zijn er geen afspraken gemaakt. Hoewel een streekarchief of een provinciaal archief dus vooral verzameld volgens geografische motieven, kunnen zij archief bevatten wat wel degelijk van landelijk belang kan zijn.
- Er zijn meerdere keren afspraken gemaakt over de registratie en acquisitie van particulier archief in Nederland (bijvoorbeeld het archiefconvenant 1992 en CRPA 1978-1997) het probleem hierbij was dat dit vanuit een beleidsmatige benadering werd gedaan. Voor dit project is het belangrijk dat er wordt gesproken met de experts op het gebied van acquisitie en verzamelen van particuliere archieven. Zij hebben immers de contacten opgebouwd met archiefvormers en zij moeten dus ook inspraak hebben in de samenwerking.
- Het is lastig om een duurzame methode van publicatie te vinden, zo blijkt uit het verleden. Door verandering van beleid of personele bezetting kan de duurzaamheid van een samenwerking verwateren. Het is zaak dat er goed contact wordt onderhouden en dat er een breed draagvlak door heel Nederland wordt gecreëerd.
- Er wordt, volgens de planning, pas aan het einde van het project gekeken naar financiële steun voor het vervolg na dit project. Dit zou kunnen leiden tot een vacuümperiode na het project, wat de duurzaamheid van de samenwerking aan zou kunnen tasten.

In het kort

Waarom?

In het archiefveld is er de behoefte om in kaart te brengen welke instelling wat verzamelt op het terrein van particuliere archieven in Nederland. Het is namelijk niet altijd duidelijk welke thema's er waar worden gedekt. Zo kan het voor komen dat er een bepaald archief niet wordt bewaard, terwijl dit wel degelijk een landelijk belang heeft. Het heeft een toegevoegde waarde bij het vastleggen van de Nederlandse identiteit. Daarnaast is het voor een archiefvormer nuttig om te weten waar hij of zij

met een archief terecht kan. Een duidelijk overzicht van welke archiefbewaarplaatsen voorkeur geven aan welke archiefvormers of thema's zou uitkomst kunnen bieden.

Wie?

Het project is ontstaan na een bijeenkomst het Platform Particuliere archieven. Met steun van Archief2020 wordt het project gefinancierd.

Het onderzoek wordt uitgevoerd door Twan Mars onder leiding van Frank de Jong.

Onderzoek wordt ondersteund door de projectgroep Particuliere Archieven op de kaart bestaande uit: Frank de Jong, Lodewijk Winkeler, Roosje Keijser, Babette van Alpen en Nico van Egmond.

Wat?

Het ontwikkelen van een samenwerkingsverband waarbij een duidelijk overzicht wordt gecreëerd van de acquisitieprofielen (en collectieprofielen) van archiefinstellingen in Nederland. Hierbij worden de acquisitieprofielen vergeleken met de trendanalyse van het Nationaal Archief. Hierdoor wordt zichtbaar welke thema's er niet worden behartigd door instellingen in Nederland. Dit zou moeten leiden tot een vruchtbare samenwerking waarin een duidelijke taakverdeling wordt gemaakt wat betreft de acquisitie van particuliere archieven in Nederland.

Literatuur

Archiefconvent, *Rapport planmatige aanpak acquisitie particuliere archieven CPRA*, 1991.

E.P. Booij, 'Documentatiecentra, private archieven en het historisch motief', *Nederlands Archievenblad* no. 78, 1974.

J.E.A. Boomgaard, J.A.M.Y. Bos-Rops en G.M.W. Ruitenbergh, *Alle theorie is grauw... De praktijk heeft een ander kleurtje*, Het Nederlands Archievenblad, 1991.

P.H. Donner en H. Zijlstra, *Archiefvisie*, 2011.

C. de Hart, *Een kwestie van kiezen; Acquisitieplannen en -profielen in het Nederlandse archiefwezen*, Afstudeeropdracht Informatie en Media/ Archivistiek B, 2012.

C. Jeurgens, *Gewaardeerd verleden; bouwstenen voor een nieuwe waarderingsmethodiek voor archieven*, Nationaal archief 2007.

A. Kolle, *Maatschappijbrede Trendanalyse 1976-2005*, Nationaal archief 2015.

P. Links, 'Privépapieren in bewaring', Jaarboek s@p archiefpublicaties 2012, *Particuliere archieven Fundament in beweging*, p. 33.

G. Luykx en M. Windhorst, 'Met voorbedachten rade; Archiefacquisitie met vallen en opstaan'; Jaarboek s@p archiefpublicaties 2012, *Particuliere archieven Fundament in beweging*.

Nota Archiefbeleid, 1982.

Raad van Cultuur, *Besteladvies Archieven 2010*.

W. Sorgdrager, *Het tekort van het teveel; over rijksverantwoordelijkheid voor cultureel erfgoed*, Raad van Cultuur, 2005.